

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान
पाठ्यक्रम परीक्षा-2023
संस्कृतम् –विषय कोड- 12
कक्षा 12

इस विषय की परीक्षा योजना निम्नानुसार है—

प्रश्न-पत्र	समय (घंटे)	प्रश्न-पत्र के लिए अंक	सत्रांक	पूर्णांक
एक पत्र	3.15	80	20	100

एकम्-प्रश्नपत्रम्

अवधि : सपादहोरात्रयम् 3¼

पूर्णांकाः 80

क्र.सं.	अधिगम-क्षेत्रम्	अङ्काः
1.	पठित-अवबोधनम्	30
2.	संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः	10
3.	छन्दोऽलङ्काराः	10
4.	अपठित-अवबोधनम्	8
5.	रचनात्मककार्यम्	10
6.	व्याकरणम्	12

1. पठित-अवबोधनम्—

30

1. अंशत्रयम्—(एकः गद्यांशः, एकः पद्यांशः, एकः नाट्यांशः च) 4+4+4=12

प्रश्न-वैविध्यम्—

- (क) एकपदेन उत्तरम् (प्रश्नद्वयम्) $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$
- (ख) पूर्णवाक्येन उत्तरम् (प्रश्नमेकम्) 1
- (ग) भाषिककार्यम् (बहुविकल्पात्मकप्रश्नचतुष्टयम्) $\frac{1}{2} \times 4 = 2$
- (i) विशेषण-विशेष्यचयनम्।
- (ii) कर्तृक्रियापदचयनम्।
- (iii) सर्वनामसंज्ञाप्रयोगः।
- (iv) पर्याय-विलोमपदचयनम्।

2. पाठप्रसङ्गानुसारं शब्दार्थलेखनम् (षट्शब्दानाम्) $\frac{1}{2} \times 6 = 3$
3. कथनानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम् (चतुर्णाम्) 1 \times 4 = 4
4. भावार्थलेखनम् (द्वयोः वाक्ययोः पद्यांशयोः वा) $1\frac{1}{2} \times 2 = 3$
5. अन्वयलेखनम् (एकस्य पद्यस्य) 1 \times 2 = 2
6. पाठ्यपुस्तकाधारितं भाषिककार्यम् (षट् प्रश्नाः) 1 \times 6 = 6

- (i) वाक्ये समुचितकर्तृ-क्रियापदचयनम्।
- (ii) वाक्ये विशेषण-विशेष्यचयनम्।
- (iii) वाक्ये सर्वनामसंज्ञापदचयनम्।
- (iv) समानविलोमपदचयनम्।
- (v) पाठः वाक्यं वा कस्मात् ग्रन्थात् गृहीतः कश्चास्य लेखकः?
- (vi) कः कं कथयति?

2. संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः—

10

- (अ) प्राचीन-संस्कृतसाहित्येतिहासः (अतिलघूत्तरात्मकपञ्चप्रश्नाः) $1 \times 5 = 5$
- (ब) आधुनिक-संस्कृत-साहित्यस्य परिचयः (अतिलघूत्तरात्मकपञ्चप्रश्नाः) $1 \times 5 = 5$

3. छन्दोऽलङ्काराः

5+5=10

(क) छन्द-परिचयः—

5

- (i) लघुगुरुविवेकः $1/2 + 1/2 = 1$
- (ii) अधोलिखितछन्दसां सोदाहरणं लक्षणं सामान्यज्ञानं च छन्दांसि—
(द्वयोः एकस्य) 2
अनुष्टुप्, उपेन्द्रवज्रा, इन्द्रवज्रा, उपजाति, वसन्ततिलका, वंशस्थ, मालिनी
शिखरिणी, मन्दाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडितम्।
- (iii) पद्यांशेषु गणचिन्हपूर्वकम् छन्दज्ञानम् (द्वयोः एकस्य) $1 + 1 = 2$

(ख) अलङ्काराः—

5

- 1. अधोलिखित-अलङ्काराणाम् उदाहरणसहितलक्षणज्ञानम्—(त्रिषु द्वयोः) $1 1/2 + 1 1/2 = 3$
 - (i) शब्दालङ्काराः—अनुप्रासः, यमकः, श्लेषः
 - (ii) अर्थालङ्काराः—उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, अर्थान्तरन्यासः, अन्योक्तिः
दृष्टान्तः अतिशयोक्तिः।
- 2. (i) पद्यांशेषु अलङ्कारस्य नामोल्लेखम् (द्वयोः) $1/2 + 1/2 = 1$
- (ii) कस्यापि अलङ्कारस्य लक्षणज्ञानम् 1

अथवा

प्रदत्तपरिभाषासु रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन परीक्षणम्

4. अपठित-अवबोधनम्—

8

80-100 शब्दपरिमितः एकः सरलः अपठितः गद्यांशः

(सम्पादितः सरलः साहित्यिकः अंशः)

प्रश्नवैविध्यम्—

- (i) एकपदेन-उत्तरम् (प्रश्न चतुष्टयम्) $1/2 \times 4 = 2$
- (ii) पूर्णवाक्येन-उत्तरम् (प्रश्न त्रयम्) $1 + 1 + 1 = 3$
- (iii) भाषा-सम्बद्धकार्यम् $1/2 \times 4 = 2$

(क) कर्तृ-क्रियापदचयनम्	
(ख) विशेषण-विशेष्य-प्रयोगः	
(ग) सर्वनामप्रयोगः/संज्ञाप्रयोगः	
(घ) शब्दार्थचयनम्/विलोमचयनम्	
(iv) समुचितशीर्षकप्रदानम्	1
5. रचनात्मककार्यम्—	10
(i) कमपि विषयं स्वीकृत्य 50-60 शब्देषु संस्कृतभाषायां लघुनिबन्धलेखनम्	5
(ii) हिन्दीभाषायां लिखितानां पञ्चवाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः	5
6. व्याकरणम्—	12
(i) स्वरसन्धिः, व्यञ्जनसन्धि (प्रमुख सूत्राणि उदाहरणानि च लघुसिद्धान्तकौमुद्यानुसारम्)	04
(ii) कारकाणि—उपपदविभक्तीनां सूत्रसहितं ज्ञानम्, वाक्ये प्रयोगाश्च ।	04
(iii) प्रत्ययाः—तव्यत्, अनीयर्, यत्, ण्यत्, क्यप्, शतृ, शानच्, क्त, क्तवतु, क्त्वा, ल्यप्, तुमुन् ।	04
(सूत्रसहितं सोदाहरणं सामान्यज्ञानं प्रयोगाश्च)	
निर्धारितपुस्तकानि—	
शाश्वती (भाग 2) (राष्ट्रिय-शैक्षिक-अनु. एवं प्रशिक्षण परिषदा प्रकाशितम्)	